

Historie Švandova divadla na Smíchově

Divadlo bylo otevřeno 1. října 1881 Smetanovou *Hubičkou* za přítomnosti skladatele. Ve výběru repertoáru pro nové kamenné divadlo věnoval Pavel Švanda st. velkou pozornost autorům polským (J. Slowacki, B. Grabowski, K. Zalewski) a ruským (I. S. Turgeněv, A. N. Ostrovskij, N. V. Gogol). Inscenacemi dvou dramatizací románů E. Zoly (*Zabiják*, 1881 v *Aréně v Eggenbergu*; *Nana*, 1882) a komedie *Rabourdin a jeho dědicové* (1882) **zahájilo Švandovo divadlo realistickou epochu v českém divadelnictví**. Hlavních rolí se zhostili Josef Šmaha a Matylda Křepelová. Vedle nich se na prknech *Švandova divadla* představila celá řada budoucích hvězd *Národního divadla*: Terezie Šmahová, Jindřich Vilhelm, manželé Pštrossovi a Syřínkovi, Josef Frankovský, Marie Ryšavá, Eduard Vojan či Hana Kubešová–Kvapilová. Vedle náročných pořadů, určených vyspělému publiku, převažoval repertoár pro lidové vrstvy, tvořící divácké zázemí. Na repertoáru se objevovaly zejména francouzské konverzační hry, frašky, veselohry, sentimentálních dramata a Shakespeare. *Švandovo divadlo* se zpočátku těšilo velkému zájmu obecnstva, a to nejen smíchovského. Po znovuotevření *Národního divadla* v listopadu 1883 se však divadlo ocitlo v divácké krizi, přestože uvádělo novinky, které *Národní divadlo* nepřijalo. Proto se v sezóně 1883/84 hrálo ve *Švandově divadle* jen o nedělích a svátcích.

Po Švandově náhlé smrti v lednu 1891 vedla divadlo jeho žena, herečka Eliška Pešková, která dostavěla a otevřela novou *Arénu na Smíchově* (1891–1934), kde hrál převážně zpěvoherní soubor. Když přešla koncese na dceru Marii Švandovou–Koldínskou, patřily mezi nejvyhlášenější nové zpěvoherní žánry – revue a great show. Velkého věhlasu tu dosáhla oblíbená Marie Zieglerová. Diváci se jen hrnuli na operety jako *Kráska z New Yorku* (1903), *Krista z myslivny* (1908) nebo Kálmánovy *Podzimní manévry* (1909). Po ustavení Československé republiky se uplatnily vlastenecké a revoluční tendence i na poli zpěvoherním a v aréně byly uvedeny novinky jako *Bílý lev*, *Hoši z první legie*, *Růže ze Sibiře*, které dosahovaly někdy až dvou set repríz. Zpěvoherní soubor za ředitele Karla Švandy vedli mj. Vladimír Merhaut nebo Richard Branald (otec spisovatele Adolfa Branalda). V roce 1924 koupil arénu od Emy Švandové–Kadlecové její dlouholetý nájemce Antonín Fencel (a manžel její sestry Anny). *Smíchovská aréna* byla po intervenci u smíchovských zastupitelů a čtyřletém uzavření nakonec nuceně zbořena v roce 1938.

Švandovo divadlo se už na konci 19. století s výrazným předstihem otevřelo divadelní moderně. Kvalitní a (nejen finančně) náročný repertoár podporovaný Karlem Švandou musela ve *Smíchovské aréně* „vyvažovat“ tzv. lehkou múzou Marie Koldínská. V letech 1897–1898 a 1903–1905 uvedl Švanda pod patronátem literárních spolků v tzv. cyklech *Máje* hry českých modernistů – J. Hilberta, V. Dyka, J. Mahena, F. Šrámka či J. Karáska ze Lvovic; uvedeni byli i zahraniční autoři jako A.

Schnitzler, G. B. Shaw, A. P. Čechov, M. Maeterlinck nebo M. Halbe. Pro srovnání – *Národní divadlo* pustilo modernu na své jeviště až roku 1900 s příchodem Jaroslava Kvapila do funkce dramaturga.

Na začátku 20. století se do popředí hereckého souboru postupně dostávala mladička Ema Jelínková–Švandová, která po smrti Koldínské převzala i divadelní koncesi a dlouhá léta zastávala funkci protagonistky (neboli přední herečky) *Švandova, od roku 1908 též Intimního divadla*. Jako významná událost se zapsalo pohostinská režie mladého expresionistického režiséra Františka Zavřela roku 1914. Jeho inscenace Wedekindovy *Lulu* v hlavní roli s Emou Švandovou zásadně ovlivnila celé české divadelní směřování. Ve *Švandově divadle* v té době vystupovaly také experimentátorské amatérské skupiny: *Lyrické divadlo* (1911) a *Divadlo umění* (1912–1914), po jejichž zániku byl angažován režisér Vojta Novák (1914–1919). Uvedl tu několik her A. Strindberga, L. Andrejeva nebo A. R. Bělajeva a expresionisty G. Kaisra. Po rozvodu s Karlem Švandou vedla Ema Švandová divadlo se svým hereckým i životním partnerem, „milovníkem“ Rudolfem Kadlecem (1889–1959). Pro tehdejší pokrokový profil Švandova divadla bylo příznačné, že právě zde hostovaly soubor moskevského *MCHATu* (1921) nebo futuristická skupina F. T. Marinettiho.

Po odchodu V. Nováka byl přijat dramaturg a režisér Jan Bor (1919–1921), za jehož působení došlo k **jednomu z největších diváckých i uměleckých úspěchů Švandova divadla – inscenace Langrovy veselohry *Velbloud uchem jehly* z roku 1923** (později také úspěšně zfilmovaná) se „dožila“ více jak dvou set repríz, ve kterých excelovali: A. Nedošínská jako *stará Peštová*, A. Marek jako *Pešta*, E. Švandová jako *Zuzka* a R. Kadlec v roli *Alana*. Nový směr, označovaný pak jako civilismus, se opět hlásil na scéně *Švandova divadla* dříve, než se nová tendence prosadila jinde.

V následujících letech naplňovaly repertoár zejména lehké žánry a úroveň představení upadala. Za rostoucí hospodářské krize koncem dvacátých let musela Ema Švandová soubor rozpustit a nabídl divadlo různým nájemcům. Vystřídalo se tu *Divadlo Vlasty Buriana* (1928–1930) s *Divadlem komiků* (1931–1932) Ference Futuristy a Járy Kohouta. V září 1932 Kadlecovi sestavili nový soubor, ale jejich snaha přehrát se do charakterních rolí se nesetkala s očekávaným úspěchem. Po dvou letech pronajala Švandová divadlo komiku Járovi Kohoutovi (1935–1938) a Jaroslavu Fošnovi (1939–1944).

Po válce se nájemcem a provozovatelem divadla stalo Družstvo zaměstnanců a návštěvníků Realistického divadla, od roku 1950 pražský magistrát. Prvním ředitelem nové éry se stal režisér Jan Škoda, kterého roku 1950 vystřídal režisér Karel Palouš (do roku 1976). V prvních poválečných letech divadlo uvádělo klasickou i moderní dramaturgiu, jako byla např. Paloušova inscenace Steinbeckova *O myších a lidech* či Millerovo *Všichni moji synové*. Navázalo i na tradici zábavního divadla, když si tu v roce 1946 zahrál Jan Werich hlavní roli v americké veselohře *Přišel na večeři*. Zároveň od počátku zaujímala významné místo současná socialisticky tendenční dramatika včetně tzv. budovatelských her z dělnického prostředí autorů Miloslava Stehlíka (*Mordová rokle*), Vojtěcha Cacha (*DS–70 nevyjíždí* a *Duchcovský*

viadukt) nebo Karla Dvořáka (*Boženka přijede*). Na začátku padesátých let tu pracoval režisér Miroslav Macháček (1950–1952), dramaturgové Sergej Machonin (1950–1954) a Alena Urbanová (1954–1961). V *Realistickém divadle* se důsledně aplikovala metoda K. S. Stanislavského ve své zjednodušené formě a tím se stalo pro ostatní „vzorovou“ scénou. V souboru se v průběhu let objevili Ivanka Devátá, Zdeněk Dítě, Miloš Hlavica, Eva Klepáčová, ale také Jiřina Štěpničková, Jiří Adamíra, Jaroslava Pokorná, Valtr Taub či Josef Vinklář, v sedmdesátých a osmdesátých letech pak Jiří Klem, Marta Vančurová, Jan Hartl, Ota Sklenčka, Jan Hrušínský, Leoš Suchařípa, Jan Vlasák nebo Zdeněk Žák a Pavel Pavlovský ad. Od roku 1976 vedl divadlo herec Zdeněk Buchvaldek, než ho v roce 1987 vystřídal režisér Jiří Fréhar.

Realismus v průběhu osmdesátých let pomalu opouštěl jeviště *Realistické divadlo Zdeňka Nejedlého*, když repertoár vybírali dramaturgové Michal Lázňovský (1984–1990) a Vlasta Gallerová (1980–1998) a působivě emocionální obrazy vytvářeli režiséři Luboš Pistorius, Ivan Glanc, Miroslav Krobot a Karel Kříž se scénografy Otakarem Schindlerem a Jaroslavem Malinou. Netradiční tvorba založená na experimentování s prostorem (v době rekonstrukce uváděním představení v náhradních budovách jako byl *Palác kultury* či *Junior klub Na Chmelnici*) a metodami (ostatních studiových scén) pak kulminovala uvedením publicistickými kolážemi kolektivu divadla na sklonku osmdesátých let: *Res publica aneb Jak jsem nezažili 20. léta* (1988) a *Res publica II aneb Tak jsme to zažili* (1989). V listopadu 1989 se právě zde rozhodlo o stávce a dalších akcích divadelníků proti komunistickému režimu. V lednu 1992 tu po další rekonstrukci otevíralo nové vedení v čele s Karlem Křížem a Vlastou Gallerovou kulturní centrum *Labyrint* s malou scénou v podzemí budovy divadla. Prostor dostali mladí režiséři: Petr Lébl (do té doby činný jen se svým amatérským souborem *Jelo*) *Vojcevem* a *Fernando Krapp mi napsal dopis* (obě 1992), Jan Borna (*Velvyslanec*, 1991) nebo Ewan McLaren (*Úplné zatmění*, 1996). Z Kladna přišla v roce 1992 režisérka Hana Burešová se svým dramaturgem Štěpánem Otčenáškem, jejichž kultivované komediální inscenace (*Škola základ života*) vytvářely protiváhu „divadla náročného diváka“ do doby, než v roce 1995 odešli s částí souboru do *Divadla v Dlouhé*.

V roce 1997 byl do funkce ředitele jmenován Richard Kraus, který *Labyrint* dovedl až k úplnému zastavení činnosti, rozpuštění souboru a uzavření budovy *Švandova divadla*. Zřizovatel a majitel budovy divadla, *Hlavní město Praha*, vzápětí vypsál konkurs na obsazení divadla, ve kterém zvítězil tandem režisérů Daniela Hrbka a Michala Langa. ***Švandovo divadlo na Smíchově bude po rozsáhlé rekonstrukci znovu slavnostně otevřeno v říjnu 2002 jako repertoárová scéna stálého činoherního souboru.*** Společně se souborem *Buchty a loutky* budou v divadle působit herci, kteří přicházejí z Hrbkova *Divadelního sdružení CD '94*, působícího od roku 1994 v *Divadle v Celetné*, nebo z *Činoherního klubu*, který společně s M. Langem v roce 1999 po neshodách s novým vedením ČK opustili. Jejich vzájemná spolupráce byla navázána již dříve, kdy v rámci *Letních shakespearovských slavností* byla

společně uvedena na Pražském hradě Langova inscenace Shakespearova *Jak se vám líbí* v produkci agentury *SCHOK*.